

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA‘LIMI VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

BUXORO VILOYATI XALQ TA‘LIMI BOSHQARMASI

**AMIR TEMUR – BUYUK SARKARDA
VA DAVLAT ARBOBI**

**respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
materiallari**

2022-yil 7-aprel

“Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Buxoro, 2022.

Tahrir hay’ati: *M.Z. Orziyev – Buxoro davlat universiteti “Jahon tarixi kafedrası” tarix fanidan falsafa doktori (PhD)*

H.M. Kabilova – Buxoro viloyati xalq ta’limi boshqarmasi Ijtimoiy fanlar metodisti

J.L. Latipov – Romitan tuman 41-ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabi o’qituvchisi

Maqolalarda berilgan ilmiy xulosalar, qarashlar, farazlar va keltirilgan ma’lumotlar uchun mualliflar javob beradi.

Ushbu to’plam O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi, Buxoro davlat universiteti va Buxoro viloyati xalq ta’limi boshqarmasi hamkorligida “Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusida o‘tkazilgan konferensiya materiallaridan tashkil topgan. Konferensiya to‘plami Buxoro davlat universiteti “Jahon tarixi” kafedrası ilmiy kengashining 2022-yil 25-martdagi 28-sonli bayonnomasi va Buxoro viloyati xalq ta'limi boshqarmasi Ijtimoiy fanlar o'quv metodika kengashining 2022-yil 25-martdagi 2-sonli qaroriga muvofiq nashrga tavsiya etilgan.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Гонсалес, Ру де Клавихо. Самарқандга – Амир Темур саройига саёхат кундалиги (1403-1406) [Техт] Гонсалес, Ру де Клавихо.; Масъул муҳаррир: Муҳаммад Али; Сўзбоши ва изоҳлар муаллифи М.Сафаров; тарж О.Тоғаев. – Т.: O‘zbekiston, 2010. – 208 б.
2. Йаздий, шарафуддин Али. Зафарнома // Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрловчилар: А.Аҳмад, Ҳ.Бобобеков: Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов. Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқалар // – Т.: Шарқ, 1997. – 384 б. + 16 илова..
3. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma / Nizomiddin Shomiy. – Т.: Fan, nashriyoti, 2019. – 544 б.
4. Ру Ж.-П. Тамерлан. / Жан Пол-Ру; пер с фр. Е.А. Соколова; послесл. Е.Л. Егорова; прил. – 4-е изд. – М.: Молодая Гвардия, 2007. – 295 [9] с.: илл.

Тўхтамишева Маржона Азамат қизи

БухДУ тарих таълим йўналиши талабаси

Илмий раҳбар: Орзиев М.З.

БухДУ, Жаҳон тарихи, тарих фанидан фалсафа доктори (PhD)

АМИР ТЕМУР ҚЎШИНИДА ҚЎРҚОҚЛИК ВА ХИЁНАТ УЧУН ЖАЗОЛАНИШ ТАРТИБИ ХУСУСИДА

Аннотация: Ушбу мақолада Амир Темурнинг ҳарбий сиёсати ва ҳарбий жазо тартиблари ҳақида маълумот берилган. Шунингдек, ушбу масала билан боғлиқ тарихий воқеа-ҳодисалар ҳақида маълумот берилган.

Калит сўзлар: Амир Темур, Хоразм, Ўтрор, Шарафиддин Али Яздий, Руи Гонсалез де Клавихо, ҳарбий жазолар.

Соҳибқирон Амир Темур салтанати адолат ва умумий манфаат тамойиллари асосида қурилган бўлиб, мамлакат мудофааси учун масъул бўлган

инсонларнинг кўрқоқлик ёки хиёнат қилиши, шунингдек, Амир Темур ҳузурига айғоқчиларнинг элчи, савдогар, дин уламози қиёфасида кириб келиши асло кечирилмаган. Хиёнат қилганлар шубҳасиз жазосини олганлиги тарихий адабиётларда кўплаб келтириб ўтилганлигини кўришимиз мумкин. Ҳатто, “Темур тузуклари”да ҳам хиёнат ва кўрқоқлик қилишни кечирмаслик маслаҳати берилган бўлиб, бундай шахслар набиралар ёки қавм-қариндошлар бўлишса ҳам, уларни маошларидан маҳрум қилиб дарвеш ҳолатига солишга оид кўрсатма мавжуд[4, 144]. Бу эса яқин қариндошларнинг ҳам ўз манфаати йўлида давлат ва жамиятга хиёнати кечирилмас гуноҳ эканлигига ишора бўлиб ҳисобланади.

Амир Темур кўшинлари ичида айниқса, кўрқоқлик қилганлар қаттиқ жазоланган, уларни сазойи қилиш одати бўлганлигини манба ва адабиётлардаги маълумотлар тасдиқлайди. Жумладан, Амир Темурнинг Хоразмга 1372 йилги биринчи ҳарбий юриш даврида, аскарларга қамал қилинган Кат қалъаси хандақларидан ўтиш буюрилган. Аммо, Амир Темурнинг лашкарбошиларида бўлган Кўча Малик кўрқоқлик қилиб, хандаққа тушмаган. Низомиддин Шомий маълумотларида ушбу кўрқоқлик учун Кўча Малик дарра билан жазоланган, шундан сўнг, эшак думига боғлаб Самарқандга юборилган[3, 91]. Эшакнинг думига боғланиш каби сазойи қилиш одатини ҳозирча биз тарихий адабиётларда учратмадик. Аммо, бундай қилинишининг асосий сабаби эл-юрт олдида шарманда қилиш ва аскарлар орасида тушқунликни олдини олишга қаратилган, деб ҳисоблаш мумкин.

Жанг майдонидаги кўрқоқлик учун жазонинг кенг қўлланилган тури бу сазойи қилиш бўлган, деб хулоса қилиш учун асослар етарли. Тарихий адабиётларда бу хусусда кўплаб маълумотлар келтирилган. Жумладан, 1387 йилда Ўтрор яқинидаги Чукалак деган жойда содир бўлган жангда Амир Темурга итоат этувчи айрим аскарлари мўғуллардан кўрқиб чекинган. Уларнинг ҳам жазоси сазойи қилиш бўлиб, Амир Темур бу аскарларни соқолини қирқиб, юзига упа ва йанглик(?) суртиб, шаҳарни кездирган[2,

118]лигига оид маълумотларни Шарафуддин Али Яздий келтириб ўтганлигини кўриш мумкин.

Юқори мартабали амир ва бекларнинг жангоҳдан кўрқиб қочиши, айниқса, шармандали бўлиб, бундай шахсларга ҳатто, ўлим жазоси тайинланган. “Зафарнома” асарининг муаллифи Шарафуддин Али Яздий, 1399 йилда гуржилар (грузин)лар билан жанг вақтида Мироншоҳнинг бекларидан Хўжа Абдулло Аббос ва Муҳаммад Қазағонлар кўрқиб қочганлигини ёзиб қолдирган. Шунингдек, ушбу кўрқоқлик учун жазо сифатида Амир Темурнинг ҳукми, кўрқоқларни ясоқ асосидаги қонунлар билан, яъни таёғ билан урушни буюрган. Барчадан олдин қочишни бошлаган Ямин Ҳамза Апардий бўлганлиги учун, яъни қочишни ташаббусқори бўлганлиги боис, уни қатл этишни буюрган. Аммо, шахзодалар унинг гуноҳини сўрагандан сўнг, унга ҳам таёқ билан уриш орқали жазолаш одати қўлланилган. Бундан ташқари беклардан қўшимча жазо сифатида 300 тадан олинган[2, 227]. Кўриниб турибдики, оддий аскарлар ва беклар, амирларнинг кўрқоқлик қилиб жанг майдонидан қочиши мартаба ва унвонга мувофиқ турлича жазоланган, айрим ҳолларда бу қатл этиш билан якунига етган, деб ҳулоса қилиш мумкин.

Амир Темур салтанатида бўлган Испания элчиси Р.Г. Клавихо ҳам бу хусусда ўз фикр-мулоҳазаларини келтириб ўтган бўлиб, унда: *“Жиноят қилган ҳар қандай кимсага кимлигидан қатъий назар шафқат қилинмаган. Кичик бир жиноят учун катта-кичик амалдорларга жазо тайинланади. Жазо асосан жарима шаклида бўлган. Айбдорлар катта миқдорда жарима тўлаганлар. Амалдорлардан жуда бой ва тўқ яшаганларидан катта пул ундирилган. Бу пул ҳар йили ўтказиладагиган байрамларда сарфланади[1, 190]”*, – деб келтирган. Шунингдек, Клавихо бу пулни нақд 100 хачирга юк бўлишига оид маълумотларни ҳам келтириб ўтган. Эҳтимолки, бу пул етти йиллик уруш даврида тўпланган ҳам бўлиши мумкин. Шунингдек, бу пулларни жангдан кўрқиб қочганлардан олинганлигини ҳам Клавихо аниқ кўрсатмаган.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Амир Темур ҳукмронлиги даврида нафақат давлат ва жамиятда қатъий тартиб интизом ўрнатилган, балки қўшин орасида ҳам интизом қатъий бўлиб, бу келажақда мамлакат тинчлиги ва фаровонлигини таъминлаган. Амир Темур даврида турли жиноятлар ва ички урушларнинг тугатилишига жиноят ва жазо институтларининг адолатли ва бенуқсон ишлаши сабаб бўлган деб ҳисоблаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Амир Темур Европа элчилари нигоҳида / Клавиho Руи Гонсалес де. Буюк Амир Темур тарихи (1403-1406); Тарж., У.Жўраев. Султония архиепископи Иоанн. Амир Темур ва унинг саройи ҳақида хотиралар. Тарж., Б.Эрматов; Масъул муҳаррир А.Х. Саидов. – Т.: Гафур Гулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2007. – 208 б.

2. Йаздий, Шарафуддин Али. Зафарнома // Сўз боши, табдил, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифи ва нашрга тайёрловчилар: А.Аҳмад, Ҳ.Бобобеков; Масъул муҳаррир Б.Эшпўлатов. Нашрлар ва матбаачилар гуруҳи: И.Шоғуломов ва бошқалар // - Т.: Шарқ, 1997. – 384 б. + 16 илова.

3. Nizomiddin Shomiy. Zafarnoma / Nizomiddin Shomiy. – Т.: Fan, nashriyoti, 2019. – 544 б.

4. Темур тузуклари // Форсчадан А.Соғуний ва Ҳ.Кароматов тарж, Б.Аҳмедов таҳрири остида /. – Т.: Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. – Б. 72. – 144 б.

М.З. Орзиев, А.С. Наимова. Амир Темур ҳарбий юришлари даврида озиқ-овқат муаммосини ҳал қилиш тажрибасидан.....	68
М.З. Орзиев, М.А. Тўхтамишева. Амир Темур кўшинида кўрқоқлик ва хиёнат учун жазоланиш тартиби хусусида.....	72

2-SHO‘BA. AMIR TEMUR TARIXINI O‘QITISHDA YANGI PEDAGOGIK YONDASHUVLAR

Yu.H. Haydarov. Amir Temurning ona yurtni ulug‘lash borasidagi faoliyati – yoshlar uchun namuna maktabi.....	76
H.M. Kobilova. Amir Temur hayot yo‘lini tushuntirishda “individual dars” shakli orqali o‘quvchi faoliyatini faollashtirish asosida pedagogik texnologiyalarni qo‘llash samaradorligi.....	83
D.R. Sharopov. Amir Temur va temuriylar davri tarixshunosligi.....	88
D.T. Botirov. Amir Temur tarixini o‘qitishda yangi pedagogik yondashuvlar.....	92
G.A. Sodiqova. Buyuk Amir Temur – millat faxri.....	95
N.E. Fayziyeva. Amir Temur davlatining ramzlari.....	100
I.O. Ro‘ziyeva. Amir Temur – mohir diplomat.....	102
A.I. Safarov. Amir Temurni anglash – o‘zligimizni anglash demakdir.....	105
M.G‘. Jumayeva. Maktablarda temuriylar haftaligini o‘tkazish.....	108
Z.B. Muxammedova. Amir Temur faoliyatini o‘rganishda jahon tarixi manbashunosligi.....	112

3-SHO‘BA. TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI MADANIYATI

K.J. Raxmonov. Amir Temur – ilm va fan homiysi.....	118
B.S. Turdiyev. Amir Temur va temuriylar davrida jamiyat ideosferasidagi o‘zgarishlar.....	121
M.Q. Oripova. Moziyga muhrlangan matonat.....	125
H.A. Жумаева, Ш.Муюссаров. Мусулмон Ренессанси – шарқ тамаддуни жавоҳири.....	129
M.G‘. Jumayeva. Temuriylar davrida musiqa va tasviriy san‘at.....	134

L.B. Sayidova. Amir Temur madaniyat va ilm-fan homiysi.....	137
N.N. Safarova. Amir Temur va temuriylar davri tarixi mavzularini yoritishda “Taxt” metodidan foydalanish.....	140
G.R. Yo‘ldosheva. Amir Temurning bunyodkorlik faoliyati.....	144
N.N. Raxmonova. Amir Temur davlati Rui Gonsalez de Klavixo nigohida.....	147
N.N. Rasulova. Temur va temuriylar davrida bunyodkorlik.....	151
M.N. Jo‘rayeva. Bunyodkor shajara.....	153
M.M. Gadoyeva, Sh.R. Hamroyeva. Badiiy adabiyotda Amir Temur obrazining talqin qilinishi.....	156
M.Sh. Amonova. Amir Temur – ilm-fan va madaniyat homiysi.....	158
M.M. Raximova. Amir Temur “Tuzuklar”i va ularning yoshlar tarbiyasidagi o‘rni.....	163
Sh.A. Fayziyeva. Amir Temur davrida ilm-fan va madaniyat.....	167

4-SHO‘BA. YANGI O‘ZBEKISTON “UCHINCHI RENESSANS”

OSTONASIDA

Yu.H. Haydarov. “Uchinchi Renessans”ning mustahkam poydevorini yaratishda muhim omil.....	171
F.X. Utayeva. Buxoro shahrida zamonaviy to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish masalalari.....	177
M.M. Gadoyeva. Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida Amir Temur o‘gitlariga amal qilishning ahamiyati.....	180
D.M. Rakhmonova. “Yangi O‘zbekiston” strategiyasining bosh maqsadi.....	184
L.N. Ergasheva. “Yangi O‘zbekiston” – yangicha dunyoqarash.....	190
J.T. Karimov. “Uchinchi Renessans” davriga zamin yaratgan Buxoro ma’rifatparvari.....	194
M.G‘. G‘ulomova. Yuksak ma’naviyatli yosh avlod – “Uchinchi Renessans” bunyodkori.....	199

D.Q. Akhmedova, F.Sh. Ergasheva. “Uchinchi Renessans”ni bunyod etishda pedagoglarning o‘rni va roli.....	204
M.Maqsudjonova, Sh.Gulshanova. Yangi O‘zbekistonda farzand tarbiyasi va umuminsoniy qadriyatlar.....	208
М.М. Гадаева, М.К. Алиева. Амир Тимур – основатель великого государства.....	212
Z.Z. Bakayev, T.O. Avezov. Yangi O‘zbekiston – porloq kelajak sari qadamlar.....	216
R.R. Raxmatov. Millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik o‘zbek xalqining yuksak qadriyatidir.....	219